

Capítol 3

Edat axial (800 aC - 600 dC)

Moneda, filosofía y religió

En el capítol anterior ...	3
Inici: 800 aC	3
La moneda	4
Monedes socials / economies humanes	4
600 aC Moneda comercial / economia de mercat	5
Professionalització de la guerra: Mercenaris i destresorització	6
Mite de l'origen comercial del diner i la moneda	7
Substitució del diner crèdit per la moneda	8
Substitució de relacions jeràrquiques i comunals per comercials	9
Esclavitud: Substitució d'economies humanes per economies comercials	10
Complex militarista-encunyador-esclavista	10
Democràcia despòtica-comunal	11
Població lliure militar	11
Esclaus domèstics	12
La violència en xifres	12
La institució romana de l'esclavitud	13
Propietat privada: domini, conquesta i poder absolut antinatura	13
Arbitrarietat, cootidianitat, normalitat	14
Similaritat / confusió amb el treball assalariat	14
Impacte en el concepte de llibertat	14
Impacte en la nostra identitat	15
Sexualitat	15
Crisis democràtica	16
El mite de la democràcia directa i el comunisme del rics	16
El mite de Sòcrates i la democràcia inconscient	16
El problema de les dones	17
Crisis de deute	18

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Moneda per mitigar les crisis de deute	19
Mecanismes d'alliberament: Revoltes i secessions	19
Filosofia i religió	20
Xoc cultural i confusió moral	20
Materialisme	21
Alliberament: Alfabetització, filosofia i comunitats utòpiques	22
L'imperi contraataca	23
lògica mercantil aplicada a la governança	23
Crisis de creixement, austeritat i col·lapse	24
Falacia de l'Estat de Dret i falsificació de l'origen medieval del feudalisme	25
Mecanisme d'opressió: l'Estat del Benestar	25
Mecanismes d'opressió: Cooptació de les religions	26
En la propera sessió ...	27
Referències	28
Principals	28
Ampliació	28

En el capítol anterior ...

Vam veure que l'organització social jeràrquica, dominadora, és un fenomen relativament recent en la història. No apareix fins que sorgeixen els primeres civilitzacions urbanes, a Sumèria, fa uns 6000 anys. A mesura que es desenvolupa la civilització urbana les societats van sent més desiguals. Fins a aquest moment totes les societats humanes havien estat altament igualitàries. Durant desenes de milers d'anys organitzades en bandes farratgeres (recol·lectores i caçadores), capaces de coordinar milers de persones per a realitzar obres comunals com temples monumentals i poblats amb tallers i magatzems de menjar. Més recentment, a partir de fa uns 10.000 anys, també organitzades com a pobles agrícoles sedentaris i tribus ramaderes nòmades.

Amb els civilitzacions urbanes en el Creixent Fèrtil de Mesopotàmia apareixen els diners, un instrument comptable que les elits dels temples empren per distribuir els recursos entre departaments. És a dir, els diners apareixen en forma de deute, no en forma de moneda. A partir de la comptabilitat es desenvolupa l'escriptura. Abans havien aparegut ja el treball assalariat, els mercats, la usura (interès compost), i l'esclavitud. El patriarcat apareix poc després.

Inici: 800 aC

L'Edat Axial comença després que alguns dels grans imperis agrícoles de les primeres civilitzacions urbanes s'han ensorrat i en el seu lloc han aparegut mosaics de ciutats-estat en permanent conflicte. Aquest mateix patró s'observa al Mediterrani, a la Xina i a la Índia. Aquest procés està correlat amb l'Edat de Ferro.

Tot i així a l'inici de l'Edat Axial alguns imperis encara persisteixen com el Persa, el Fenici i Babiloni.

Allà on apareixen els mosaics de ciutat-estat aquestes estan governades per guerrers, com era habitual en els imperis del final de l'època anterior. Tot i així hi ha algun imperi comercial, com el fenici, on l'estament dominant és la burgesia.

La majoria del territori global és encara comunal, però la gran majoria de la població està vinculada a civilitzacions urbanes, més densament poblades, encara que visquin majoritàriament en zones rurals. Les relacions de poder s'articulen amb la figura de la noblesa i l'aristocràcia: famílies riques envoltades per cortesans, protegits, i tot tipus de dependents, que els serveixen a canvi de menjar, regals i protecció.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Mediterrani: trobem un mosaic de ciutats-estats a la península d'Anatolia, i a Grècia.

Índia: les civilitzacions urbanes de l'Edat de Bronze van col·lapsar cap al 1600 aC i no va tornar a aparèixer una civilització urbana fins a uns 1000 anys més tard, més a l'est, a les planes fèrtils del riu Ganges. Apareixen multitud ciutats-estat formades per ciutadans lliures armats sustentats per esclaus que treballen la terra, tots dos propietat de l'Estat. Les formes de govern varien entre assemblees democràtiques, monarquies electives, o imperis centralitzats

China: estava dividida en regnes independents tot i que formalment encara es consideraven un imperi fins el 475 aC. L'estapa del 475 al 221 és coneguda com la dels "Estats Guerrers". A partir del 221 aC torna a estar unificada, breument sota la dinastia Qin, i després la dinastia Han.

La moneda

Monedes socials / economies humanes

Graeber utilitza el terme "moneda social" per referir-se a tokens que s'intercanvien entre famílies de manera ritual com a símbols d'arranjaments socials, i "economies humanes" les que les empren. Per exemple, per formalitzar un matrimoni, o per disculpar-se per haver matat en durant una festa i estan embriagat a un membre d'una altra família.

Els dos exemples simbolitzen un deute social, que una família deu una persona a una altra, a ser compensat en un futur, per exemple, amb un matrimoni en l'altra direcció.

Aquestes "monedes socials" son símbols que expressen que les persones tenen valor infinit, incomparable amb res material. De fet serveixen com a recordatori constant del fet que cada persona és única, i no pot ser intercanviada per cap altra. Per tant aquestes monedes no s'utilitzen per a l'intercanvi de mercaderies, estan en una esfera simbòlica completament diferent.

Històricament les economies humanes precedeixen a les economies de mercat. Algunes d'elles tenen aspectes humanístics, d'altres son brutals. Hi ha moltíssimes economies humanes, completament diferents. Però pel fet de ser economies, permeten, en algunes circumstàncies, fer equivalències d'una persona per una altra. Les persones de manera natural s'organitzen segons les seves relacions emocionals amb les altres persones. Mantenir un sistema en que sigui d'obligat compliment respectar aquestes equivalències, per exemple entregar una dona d'una família com a intercanvi pel fet que un membre de la família hagi causat una mort a una altra família, necessita violència. Aquesta és la tesi principal de Graeber: per tal que les persones siguin intercanviables les unes amb les altres es requereix violència.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

El concepte de moneda social ens serveix per dues coses: d'una banda per entendre les interpretacions errònies que alguns antropòlegs van fer en els primers estudis de les cultures que empen monedes socials, confonent-los amb les monedes comercials que empen avui en dia. Com ara interpretar incorrectament que les dones es venen en matrimoni.

D'altra banda, ens serveix per entendre com, en part, els estralls causats a la societat per la invenció i introducció de la moneda comercial, venen de la confusió entre els dos tipus de moneda. Si considerar a les persones intercambiables entre elles ja requereix una violència considerable, considerar a les persones intercanviables amb mercaderia requereix encara molta més violència. I porta, per lògica, a l'esclavitud.

600 aC Moneda comercial / economia de mercat

La invenció de la moneda es produeix pràcticament simultàniament, i aparentment independentment, a Grècia, la Xina i la Índia. En els tres casos les primeres son fetes per ciutadans, joiers, i molt ràpidament, en una sola generació, passen a ser emeses per l'Estat. Com que als tres territoris hi havia multitud de regnes, en els tres trobem centenars de cases reials encunyant monedes diferents.

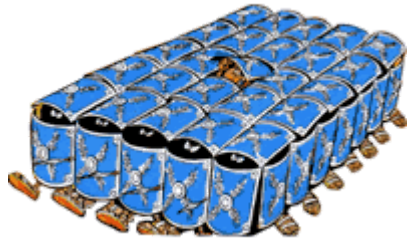
La moneda més antiga que coneixem apareix al regne de Lídia, a Anatolia (actualment Turquia) cap al 600 aC. Molt ràpidament es va estendre pels altres regnes de la costa d'Anatòlia, a Grècia i a Persia.

A la Xina, el primer registre que tenim data d'una reforma monetària el 524 aC, és a dir, que la moneda havia existit abans d'aquesta data. Les primeres monedes semblen haver evolucionat de monedes socials, ja que tenen les formes que les imiten: petxines, ganivets, discs, ...

A la Índia també aparèxen durant el segle V aC, i les primeres apareixen amb marques que indiquen que les feien servir com si fossin xecs (de la mateixa manera que es signen xecs quan s'ingressen). Això corrobora que estaven acostumades a formes de moneda més abstractes.

Professionalització de la guerra: Mercenaris i destresorització

Una teoria sobre l'aparició de la moneda a Lidia és que es va inventar per a pagar a mercenaris. Tot i que en l'actualitat aquesta teoria ja no és la més acceptada en els entorns acadèmics, Graeber continua considerant que és plausible.

De totes maneres, si els Estats no van inventar les monedes, de seguida els hi van veure la utilitat militar, i en van monopolitzar la producció, recordem-ho, en menys d'una generació.

L'ús de la moneda va permetre als Estats delegar a la població gran part de la logística militar, com el transport i la provisió d'alimentació, armament i serveis sexuals. Recordem que les poblacions conquerides pagaven tributs, les lliures no, però en alguns casos havien de pagar permisos i multes també. Funcionava de la següent manera: l'Estat s'apoderava de les mines d'or i de plata, estampava a figura del rei en petits trossos de metall, donava aquestes monedes als guerrers, i exigia a la població que els hi retornessin les monedes en forma d'impostos o tributs. D'aquesta manera tothom que havia de fer un pagament a l'Estat havia de trobar una manera de contribuir a la guerra, o bé directament, o bé indirectament, proveint serveis a algú que proveeix serveis als militars.

Alguns estats van ser especialment creatius en l'ús de la moneda i enviaven funcionaris als campaments que es feien passar per mercaders però cobraven preus inflats per les mercaderies, així podien oferir sous aparentment més alts als soldats, ja que en recuperaven bona part sense haver de pujar els tributs. D'altres enviaven funcionàries espies que es feien passar per treballadores sexuals, i d'aquesta manera no només recuperaven bona part del salari dels soldats, també obtenien informació del que passava al campament.

L'aparició de la moneda va anar acompanyada d'una professionalització de la guerra. Fins aquest moment la guerra havia estat un afer de la noblesa i els seqüaços que l'acompanyaven. Amb l'aparició de la moneda apareixen també els mercenaris. A Grècia coincideix amb l'aparició de la famosa tècnica de la falange. Aquestes tècniques eren complexes i requerien entrenament constant, és a dir, una activitat professional enlloc d'un

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

passatemp de la noblesa. La professionalització va tenir tant d'èxit que els mercenaris grecs eren contractats per tots els poders de la mediterrània,

L'ús de mercenaris va tenir una retroalimentació positiva amb l'ús de la moneda: al augmentar la guerra va augmentar també el botí. Enromes quantitats de metalls preciosos que havien estat acumulats durant segles en els tresors dels temples i de les famílies riques van ser saquejats i convertits en moneda, augmentant ràpidament la moneda en circulació. Aquest fenomen es coneix com a "destresurització".

Trobem aquest patró tant al Mediterrani com a la Índia i a la Xina. Curiosament a la Xina però no es van fer monedes amb metalls preciosos. La moneda a la Xina era en discs de bronze, sovint amb un forat al mig per poder-hi passar un cordill. Només hi havia moneda per a quantitats moltes petites. A la Xina, a diferència del Mediterrani i a la Índia, els exèrcits no eren tant professionals i els soldats cobraven menys, però eren molt més nombrosos. Com que no hi havia monedes amb altes denominacions quan els rics feien donacions als temples havien d'enviar les monedes en un carro tirat per bous.

El resultat de l'aparició de la moneda va ser que l'Edat Axial és l'època més violenta de la història de la humanitat.

Mite de l'origen comercial del diner i la moneda

És interessant recalcar, una vegada més, que el mite lliberal de l'aparició del diner i la moneda com a invents comercials no té res a veure amb els fets històrics. Al capítol anterior vam veure com van ser els estats que van crear el diner (crèdit), i promoure l'aparició de mercats. Ara veiem com la moneda física és també impulsada pels estats per a satisfer les seves necessitats militars.

De fet, els grans imperis comercials, com els fenicis, no van mostrar cap interès per la moneda. Van ignorar aquesta invenció durant segles (malgrat conèixer-la perfectament ja que comerciaven amb els regnes que la feien servir). Quan finalment els fenicis van encunyar moneda no va ser per a ús propi, entre ells continuaven utilitzant credit. Va ser només per a pagar mercenaris, com es constata el fet que no estiguessin estampades en fenici sinó en la llengua dels soldats.

Un altre indicador clar de la falsedat d'aquest mite és que la moneda va afavorir els poders militars (Persia, Atenes, Roma) en detriment dels grans imperis comercials. Continuant amb l'exemple dels fenicis, van acabar sent massacrats per Persia i Grècia.

També és significatiu que a l'Imperi Romà, que era bàsicament una enorme màquina d'extracció de metalls preciosos i encuyament de monedes, només trobem monedes en els llocs fronterers, a Itàlia, i a les grans ciutats. És a dir, la moneda l'utilitzava l'estat per a

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

pagar als soldats que estaven estacionats a les fronteres i als funcionaris de la ciutat. A la resta de l'imperi es va continuar emprant l'economia de crèdit.

A la India veiem fenòmens similars. Com més violenta i guerrera és la societat més moneda hi ha en circulació. La màxima circulació de moneda es va produir en el moment de màxim poder de l'imperi més gran, Magadha. Curiosament aquest Estat veia amb suspicàcia als comerciants, els veia com a competidors, i preferia gestionar els mercats directament. És a dir, el propi estat venia productes i serveis a la població, i d'aquesta manera recuperava les monedes amb que pagava els soldats (a més dels impostos). En el moment que l'imperi va abandonar la política d'expansió militar i va deixar que els comerç privat porliferés, la circulació de la moneda es va reduir progressivament.

A Magaha, trobem un manual de govern anomenat Arthashastra escrit entre el segle tercer i segon aC. Hi trobem pistes de perquè l'Estat veia als comerciants com a competidors. El manual suggereix maneres creatives per a emprar el mercat a favor de l'estat, com ara instal·lar funcionaris que es fassin passar per comerciants als camps militars i vinguin productes als soldats al doble del preu del mercat, i així poder oferir salaris que semblin més generosos. També proposa crear un ministeri de treballadores sexuals, i formar-les com espies, per a informar al govern de la lleialtat dels clients.

Substitució del diner crèdit per la moneda

Vam veure com l'aparició del diner a l'origen de la civilització urbana va anar acompanyada de la jerarquitització de la societat, la deshumanització de les relacions humanes i un augment progressiu de violència.

L'aparició de la moneda comercial substitueix, d'una banda, els mecanismes de crèdit que existien anteriorment (el que avui en diríem xecs). Fa que les relacions comercials es tornin molt més impersonals. Quan una persona paga amb un xec, és important tenir una bona relació amb la persona en qüestió i saber que és fiable. Quan una persona paga amb monedes no cal saber res d'ella.

Aquest aspecte impersonal és necessari per a poder crear un mercat per a proveir als mercenaris. Qui fiaria a un jove exaltat camí de la guerra? En canvi, si paga per avançat, en monedes d'or i plata que l'Estat imposa com a l'únic mètode de pagament vàlid per a tributs i taxes, segur que trobarà venedors. Aquesta necessitat militar es va filtrar al teixit social i va permetre que progressivament les relacions humanes entre veïnes s'anessin tornant més impersonals, tendència que continua fins a dia d'avui.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Substitució de relacions jeràrquiques i comunals per comercials

Fins a l'Edat Axial Grècia s'havia mantingut fora de la civilització. És a dir, encara no hi havia relacions mercantils entre les persones. Grècia és una font històrica única perquè l'escriptura arriba abans que l'economia mercantil! Això ens ofereix una visió molt més detallada de què passa quan ell mercat arriba en una societat.

En els textos grecs més antics, les novel·les Homèriques, datades a finals del segle VIII o inicis del segle VII, no apareix el concepte que algú pogués passar gana, o no tenir un sostre on viure. Les persones que vivien en societats igualitàries comunals tenien les seves necessitats bàsiques cobertes per la comunitat. Les persones que escollien una relació jeràrquica, viure al servei de la noblesa, tenien les seves necessitats cobertes pel patró a qui servien.

A Grècia les relacions comercials van arribar amb la moneda. De cop i volta, el concepte de persones empobrides que no tenen menjar i sostre, i acaben esclavitzades, o fent de treballadores sexuals, es converteix en un tema recurrent a la literatura. A Grècia també, la prostitució i l'esclavitud, arriben amb el mercat. De seguida es van produir els mateixos estralls que s'havien produït uns mil·lenis abans a la mesopotàmia. Crisis de deute i revoltes populars.

Les relacions comunals van patir quan, de cop i volta, els regals de solidaritat entre veïns tenien un valor quantificable al mercat, i quan alguns espavilats, fent veure que feien un favor a un veí, llavors el denunciaven perquè els hi retornés el préstec amb interessos.

Les relacions jeràrquiques també van ser afectades. En una relació de patronatge les dues parts tenen responsabilitats per a satisfer les necessitats de l'altra, encara que aquestes siguin ben diferents. Irònicament, malgrat la jerarquia, la relació es construeix un marc d'honestedat i llibertat. La persona que es posa al servei de l'aristocràcia ho pot fer genuïnament perquè creu en la seva grandesa militar i valora la seva capacitat de protecció.

En el moment que l'aristocràcia demana el retorn amb interessos pels serveis que ofereix als seus clients (menjar, sostre, protecció,...) la relació canvia completament. Ara s'emmarca en una igualtat fictícia, cruel i violenta: en teoria, les dues parts d'un contracte són iguals davant la llei. El cinisme d'oferir un crèdit que l'altre està obligat a acceptar i que no podrà tornar de cap manera, convertint-lo en deshonorable i esclau, és humiliant i fa la relacions molt més difícils de suportar.

Esclavitud: Substitució d'economies humanes per economies comercials

Per altra banda la moneda comercial substitueix les monedes socials. De cop i volta les mateixes monedes que s'utilitzen per arranjar relacions humanes, matrimonis, lleialtat entre famílies, etc., serveixen també per a comprar un enciam, o un perfum, al mercat. L'efecte de mercantilitzar les economies humanes és devastador. A poc a poc s'erosiona la idea que les persones són úniques i que tenen valor infinit comparat amb les mercaderies. Al contrari, les persones van esdevenint mercaderies intercanviables, és a dir, esclaves.

A diferència de l'època anterior, on l'esclavitud formal (persones lligades físicament amb cadenes i cordes) era marginal, durant l'Edat Axial les esclaves es converteixen en el principal pilar de l'economia. Durant l'Imperi Romà a Itàlia els esclaus constituïen entre el 30 i el 40% de la població.

Evidentment cal una quantitat enorme de violència per a convertir grans nombres de persones en esclaves i efectivament, com hem dit, l'Edat Axial és l'època amb més violència de la història de la humanitat.

Complex militarista-encunyador-esclavista

Aquests tres fenòmens, la moneda, l'exèrcit professional i l'esclavitud es combinen en un patró que caracteritza les economies, i les societats, de l'època.

Aquest patró es caracteritza per una economia basada en el creixement econòmic en forma d'expansió territorial militar. Greber l'anomena "Complex militarista-encunyador-esclavista" i funciona així:

- Les campanyes militars serveixen per aconseguir botí en forma de metalls preciosos, joies, mines i esclaus.
- Els esclaus es posen a treballar en les mines conquerides o es posen a la venda.
- Els metalls preciosos obtinguts del botí i les mines estatals s'encunyen i s'utilitzen sobretot per a mantenir l'exèrcit.
- Una part del botí també serveix per mantenir un "estat del benestar" per a la població lliure, majoritàriament camperola. És el famós "pa i circ" romà.
- La resta del botí (esclaus, joies, ...) es posa a la venda per finançar el tresor estatal.
- La població camperola lliure produeix els soldats per a futures campanyes.
- L'estat promou una política fiscal en les poblacions conquistades destinada a fomentar l'ús de les monedes en les seves transaccions quotidianes: els obliga a pagar els impostos amb la moneda oficial

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Aquest patró ha evolucionat, i avui en dia el coneixem com a "Complex Militar Industrial".

Els governants eren ben concients d'aquest patró. A la India, a l'Imperi de Magaha, en el Arthashastra que hem citat avans s'hi pot llegir "El tresor està basat en la mineria, l'exèrcit en el tresor. Qui controla l'exèrcit i el tresor pot conquerir el món sencer".

Democràcia despòtica-comunal

L'aparició de centenars de ciutats / estat facilita l'experimentació amb diferents tipus de governança. És un escenari favorable perquè diferents memes puguin aparèixer i evolucionar.

Un d'aquests patrons interessants és l'aparició de la democràcia. Particularment entre guerrers: és a dir, un grup de guerrers s'uneixen per a combatre i repartir-se el botí, i entre ells s'organitzen democràticament, cada guerrer un vot, enlloc de jeràrquicament, amd reis i emperadors, com havia estat el mètode habitual entre guerrers fins llavors.

Les democràcies de guerrers apareixen tant a la India com a Grècia. És interessant també com mantenen en comú els mitjans de producció: les terres de conreu, les mines, i els esclaus i serfs que les treballen. A la India aquest sembla el patró més popular, la democràcia de l'aristocràcia. A Grècia trobem Esparta que estava organitzada així. En canvi el model d'Atenes sembla el més popular, on el comunal consisteix de les mines i els esclaus que les treballen, però les terres son propietats familiars, i la democràcia s'amplia a la població no aristocràtica, majoritàriament pagesa.

Població lliure militar

En aquesta època veiem que la organització militar que funciona millor son els Estats amb una població pagesa lliure, que produeixen fills que es poden dedicar professionalment a l'exèrcit. Aquesta organització és generalment superior a la d'una aristocràcia guerrera mantinguda per serfs i esclaus. Trobem alguna excepció, la més notable Esparta, que no va emetre moneda -no utilitzava soldats professionals- però on els aristòcrates van adoptar un estil de vida militar estricte, i s'entrenaven permanentment per la guerra.

D'altra banda, les civilitzacions comerciants, com la Fenícia, que utilitzen les seves riqueses per a pagar exèrcits mercenaris per enfortir les seves dèbils tropes, son encara menys efectives militarment. Les ciutats fenícies van acabar conquerides tant per aristocràcies guerres (Persia) com pels soldats professionals, fills de pagesos, de Grècia i Roma.

També veiem que els esclaus son molt útils per a mantenir una societat del benestar: són efectius la producció, tant de productes de consum, com de monedes que es distribueixen a la població lliure per a què comprin productes. També com a objectes de consum en si mateixos.

Esclaus domèstics

L'estat del benestar es sosté amb una enorme quantitat d'esclaus. No només els que treballen a les mines estatals. També els esclaus com a producte de consum. Les guerres constants inundaven els mercats d'esclaus, en reduïen el preu i els posaven a l'abast de la classe mitjana.

És a dir, la combinació guanyadora històricament és una població lliure de pagesos i militars, mantinguda amb els subsidis de les conquestes militars, particularment subsidis en forma d'esclaus, i liderada per l'aristocràcia.

La quantitat d'escavitud domèstica en les tres regions assoleix màxims històrics durant aquesta època.

La violència en xifres

- 483 aC: Les mines de plata Ateneses de Laurió descobreixen una nova veta, i redistribueixen la riquesa obtinguda entre els ciutadans. Per fer-ho empren una força laboral entre 10.000 i 20.000.
- 351 aC: 40.000 suïcidis a Sidó, la ciutat fenícia més rica, quan és conquerida per l'emperador persa Artaxerxes III.
- 120.000 persones formaven l'exèrcit d'Alexandre (soldats, personal de suport i familiars) i requerien ½ tona de plata al dia només per als salaris.
- L'Imperi Indi de Magadha tenia un exèrcit tan gran que els soldats d'Alexandre es van amutinar per evitar enfrontar-s'hi: 200.000 soldats d'infanteria, 20.000 cavalls, 4.000 elefants, més tot el personal de suport.
- 332 aC: 10.000 morts en batalla i 30.000 venuts com a esclaus quan Alexandre el Macedoni conquista la ciutat fenícia de Tir.
- 475 aC - 221 aC a Xina, durant el període conegut com els Estats Combatents, alguns disposaven d'una força militar de fins a un milió de soldats, tot i que no tant entrenats i professionals com els de l'oest.
- 146 aC: Centenars de milers violats i massacrats, i 50.000 venuts com a esclaus quan Roma conquereix la ciutat fenícia de Cartago.
- Durant l'Imperi Romà la població esclava a Itàlia va arribar a màxims d'entre el 30% i 40% de la població

La institució romana de l'esclavitud

Propietat privada: domini, conquesta i poder absolut antinatura

És molt interessant conèixer les característiques de la institució romana de l'esclavitud. Aquesta va ser la base de la societat, la legalitat i l'economia durant un mil·lenni. Va tenir efectes socials molt profunds que perviuen encara avui en dia. A més, el codi legal romà es va recuperar al s.XII i avui en dia s'ha convertit en la base del dret global. Com veurem a l'origen del capitalisme aquesta herència va ser clau en la formulació de la ideologia lliberal.

Un aspecte clau del dret Romà és que considera que l'estat natural de les persones és viure en igualtat i amb propietat comunal. Segurament encara es conservava la memòria de les societats comunals anteriors a la civilització urbana, i encara estaven en contacte amb societats comunals que perviuen allà on no arribava el poder de la ciutat. És curiós també, com malgrat aquest reconeixement, consideraven "bàrbars" als qui vivien més enllà de les fronteres.

D'aquí se'n deriva que la propietat és quelcom antinatural: és el dret de conquesta derivat de la guerra. **És el poder absolut sobre els esclaus**, és a dir sobre les persones que esdevenen, pel fet de ser conquerides, legalment, i antinaturalment, coses. I per extensió i simplificació, també el poder absolut de fer el que es vulgui sobre les altres coses que no són persones. El dret romà qualifica explícitament d'antinatural la relació d'esclavitud.

A un lector modern aquesta definició de propietat pot semblar rocambolesca. És normal que hom pugui fer el que li plaugui amb les seves coses. Semblaria més fàcil definir la propietat com la capacitat d'evitar què poden fer els altres amb una cosa. Per entendre'n el sentit hem de tenir present que es va fer per a esclaus.

A diferència d'altres sistemes d'esclavitud durant la història, on l'Estat restringia el que els amos podien fer amb els esclaus, en el dret romà aquests tenien el poder absolut: els podien mutilar i matar a voluntat, de la mateixa manera que podia trencar qualsevol altre objecte que li pertanyés.

La llar era el domini del cap de família, que era el sobirà absolut. Aquest concepte de relació de poder absolut, de dur la lògica de conquesta a la llar, era la base de la societat Romana. En alguns moments hi ha haver algunes excepcions, com la possibilitat de castigar a un pare de família si es determinava que havia matat injustament a un fill, o el requeriment d'haver de demanar permís al govern abans d'executar un esclau, però la idea fonamental, es va mantenir així, durant un mil·lenni.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Arbitrarietat, cootidianitat, normalitat

Tot i que certament les guerres proporcionaven molts esclaus, la maquinària econòmica s'encarregava d'assegurar que sempre hi hagués una bona oferta per satisfer la demanda. Amb el temps la narrativa de conquesta va esdevenir una ficció legal, i molts esclaus provenien d'altres fonts: famílies empobrides que es venien els fills, desafortunats capturats per pirates o bandits, bàrbars víctimes judicials a les fronteres de l'Imperi, o fills d'altres esclaus.

També val la pena notar que encara no s'havia inventat el racisme. No hi havia cap diferència ètnica entre esclaus i amos. Els esclaus podien ser superiors als amos en habilitat, força i intel·ligència, i era considerat normal. Era habitual tenir esclaus cultes per a educar als fills. La relació entre l'amo i l'esclau era de poder absolut, no tenia ni necessitava cap suport moral.

A les civilitzacions mediterrànies l'esclavitud era tan abundant i estava tan normalitzada que tothom tenia assumit que en qualsevol moment, per un atzar desafortunat, es podia convertir en esclau. Personatges famosos, com el mateix Plató, van ser capturats i venuts com esclaus. En aquest cas, Plató va tenir sort: al mercat on el van posar a la venda els pirates que l'havien capturat hi passava un tal Annikeris, un filòsof Libi Epicuri, que el va reconèixer, i el va comprar per alliberar-lo.

Similaritat / confusió amb el treball assalariat

Hem vist que allà on sorgeixen mercats apareix també l'esclavitud i el treball assalariat. És a dir, la possibilitat de comprar a les persones, o de llogar-les per hores. Ho vam veure a les primeres civilitzacions urbanes i veiem com es repeteix a les tres civilitzacions Axials. Sovint és difícil distingir entre els dos tipus de treball. Tant per les persones afectades com per a la societat en general la diferència entre les dues formes de treball son poc més que una tecnicalitat. A la india fins i tot apareix una paraula genèrica per referir-se a la massa obrera de treballadors assalariats i esclaus (dasa-karmakara). En el fons, son simplement persones que no disposen de terres pròpies i estan a la mercè dels amos per a la seva supervivència.

Impacte en el concepte de llibertat

Abans de l'edat Axial ser lliure volia dir tenir la capacitat d'establir relacions amb altres persones. És a dir, no ser un esclau. Un esclau és una cosa, completament separada de la societat, sense capacitat d'establir relacions ni d'amistat ni d'enemistat. Aquest concepte encara el trobem reflectit en l'etimologia en llengües anglosaxones, on lliure "free" (en anglès) deriva d'amic (friend). És a dir, la capacitat de fer amics.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Al llarg de l'Imperi Romà però els juristes van anar redefinint el concepte de llibertat i el van transformar en poder. Llibertat va passar a voler dir la capacitat de fer el que hom volgués en el seu domini. És a dir, amb les coses de la seva propietat. En especial amb les coses que eren, també, persones. Aquest concepte va perdurar durant l'edat mitjana, on s'empraven expressions com la "llibertat de la força" (la capacitat que tenia un senyor feudal de mantenir el seu lloc privat d'execució), i va ser clau també en la definició de la ideologia Lliberal a l'inici del capitalisme.

Impacte en la nostra identitat

Un factor intrigant que conforma la identitat individual contemporània és el concepte de ser "amos i senyors de nosaltres mateixos". És una visió ben particular de la identitat. Molt lluny de les identitats col·lectives ancestrals, i també de les identitats individuals de l'antiguitat, on una es veia com el conjunt de relacions que mantenia amb les altres persones. És una visió que permet veure'ns com completament separades de la societat.

Aquest concepte d'identitat deriva dels segles d'esclavitud, on les relacions entre persones es van emmarcar en relacions de propietat, de conquesta. Les persones som coses que tenen un amo. Les persones lliures són coses que al mateix temps són amos de si mateixes. Aquesta visió de la identitat va facilitar com veurem més tard, segles després de la caiguda de l'Imperi, que es tornés acceptar l'esclavitud i del treball assalariat.

La diferència entre veure'ns com egos que formen part d'una xarxa de relacions, o com a entitats completament separades pot semblar una simple tècnica, però en canvi, té conseqüències pràctiques abismals: marca la diferència entre societats organitzades amb normes que busquen el benefici col·lectiu i societats organitzades amb normes que afavoreixen el benefici individual.

Sexualitat

Graeber especula que per la majoria de ciutadans romans les seves primeres experiències sexuals haurien estat amb esclaus, o bé els propis de la família, o bé els d'altres famílies que estaven a disposició dels convidats quan rebien visites. A Atenes, a més, els ciutadans mascles disposaven de prostíbuls públics, amb dones esclaves proveïdes per l'Estat.

És a dir, s'haurien iniciat a la sexualitat en una relació de conquesta, de domini absolut. No ofereix però una reflexió sobre si això ha tingut impacte en la sexualitat europea posterior o fonts de referència que hagin estudiat aquest tema.

Crisis democràtica

El mite de la democràcia directa i el comunisme del rics

És interessant observar que les democràcies antigues, malgrat ser democràcies directes, continuaven operant en benefici dels ciutadans rics, aristòcrates i prestamistes. Hi havia diversos factors que hi contribuïen. La majoria de la població era rural, vivia lluny de la ciutat, i no es podia permetre abandonar les masies per participar a les assemblees. També eren víctimes més fàcils del sofisme. No es podien permetre el temps i els diners per anar a sessions d'oratoría i no estaven tant organitzats.

El David Graeber utilitza l'expressió "**comunisme dels rics**" per descriure les relacions socials entre les élits. Típicament s'ajuden les unes a les altres per mantenir els seus estatus i privilegis. Es deixen diners i es fan favors, sense esperar res a canvi. És a dir, entre elles es relacionen de manera molt diferent a com es relacionen amb els pobres, exigint interessos a canvi de les ajudes. Aquesta és l'essència del comunisme: actuar en benefici de la comunitat amb la seguretat que la comunitat et donarà suport si en algun moment el necessites.

Un dels indicadors de la precarietat de les democràcies de l'antiguitat és que la majoria d'Estats no van arribar mai a abolir la usura. Malgrat l'abundància de textos que descriuen els estralls causats per la usura, i la situació de neguit constant en que vivia la població, al llindar d'arruïnar-se i tornar-se esclava, els governs suposadament democràtics van continuar afavorint els interessos dels rics.

És cert que tots aquests estats mantenien un sistema de subsidis per a la població. Sense aquests subsidis la població lliure hagués acabat ràpidament esclava, i els estats s'haguessin quedat sense ciutadans lliures que poguessin fer carrera militar professional. Per tant, s'hagués acabat l'expansió econòmica, basada en la guerra.

El mite de Sòcrates i la democràcia inconscient

De la Grècia clàssica ens arriba el mite de Sòcrates, "el més savi entre els savis", que va dedicar la seva vida a instruir al poble d'Atenes, a ensenyar l'amor pel coneixement, la filosofia. Com a resultat va ser condemnat a mort per una assemblea popular. Sòcrates ha estat el símbol que hi ha alguna cosa que no acaba de funcionar amb la democràcia, que una democràcia real, directa, és perillosa. Aquest pensament ha portat a diverses solucions al llarg de la història, des de règims obertament autoritaris (dictadors benevolents) a

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

"democràcies" "representatives" on els governs, enlloc d'actuar segons la voluntat del poble, actuen segons la voluntat de polítics professionals i "experts" en diferents matèries. Avui en dia hi ha un cert consens entre la població que "la democràcia (representativa) no és perfecte, però és el sistema menys dolent que hem inventat", i la democràcia directa sovint ni es planteja com a opció (massa complicada, massa gent, massa perillosa, ...)

L'ingredient clau que falta en aquesta perspectiva és la manca de consciència col·lectiva. La premissa de l'argument és que és possible que una població amb una consciència individualista, en què cada una pensa només en el benefici propi, trobi una fórmula de governança que promogui el bé comú i la sostenibilitat ecològica. És una premissa fantasiosa: col·laborar per aconseguir el contrari del que volen les persones que col·laboren. És molt més raonable pensar en termes de crear una cultura que afavoreixi la consciència, que ens veiem totes com una de sola, i com a part de la natura. Llavors serà fàcil que qualsevol mecanisme de col·laboració que adoptem ens ajudi a avançar cap al benestar col·lectiu i la sostenibilitat econòmica.

El problema de les dones

Vam veure com en paral·lel al progrés econòmic de la societat les dones van passar d'estar al centre a desaparèixer completament de la vida social. També vam veure com la majoria de la població, enlloc de rebutjar el mercat, va respondre amb el patriarcat: un intent de col·lectivitzar els privilegis dels homes per a protegir del mercat a les dones de la família.

Amb l'aparició de la moneda la societat es va mercantilitzar encara més i l'economia es va tornar molt més impersonal que l'economia de crèdit anterior. Es remarcable que a Grècia, on es va estendre primer la moneda, les dones van assolir el que possiblement és la pitjor consideració social de la Història.

A l'article "the trouble with women", a Historicity, resumeix com eren percebudes les dones a la Grècia de l'antiguitat: com un problema a resoldre. Eren considerades perilloses, l'origen de tots els problemes que perjudicaven als homes. Les dones no eren considerades bones amants i companyes, l'amor real era entre homes. I tampoc eren considerades bones per al sexe, els nois jovenets eren millor per això. La única cosa per la qual servien, i el motiu pel qual eren tolerades, era la procreació. S'esperava dels homes responsables que es casessin amb una dona i procreessin per al bé de l'Estat. Un escriptor es queixa a Zeus: "per què necessitem les dones per reproduir-nos, perquè no podem simplement fer una donació al temple?".

Això pel que fa a les dones de famílies de ciutadans grecs. D'altra banda, les esclaves, si que eren considerades bones com a servents domèstiques. De fet Graeber nota que la majoria d'esclaves eren dones, destinades als serveis domèstics. Era típic que després d'una conquesta "passessin per l'espasa tots els homes en edat militar", i venguéssin com esclaus a dones i nens.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Veiem que l'economia doncs continua sent, com a l'origen, una eina per posar la força productiva de les dones al servei de les elits. Les dones són l'economia. Els homes en canvi no tenen valor econòmic. Es descarten talment com avui en dia es descarten els pollets mascles a les fàbriques de pollastres.

Tal com a l'antiga Messopotàmia a Grècia les dones respectables vivien segrestades pels seus pares o marits, i només les no respectables, esclaves i treballadores sexuals, eren a l'espai públic. En cas que les done respectables haguéssin de sortir al carrer s'esperava que es cobrissin amb vel. És una falsedat històrica interessant de recalcar, el concepte que cobrir les dones amb vel arriba a Europa de l'orient mitjà. Va ser un invent assiri que no va tenir inicialment gaire èxit a l'orient mitjà. A l'època en que a Grècia cobrien les dones amb vel, a Persia i a Síria les dones respectables anaven majoritàriament descobertes.

Tot i així, fins i tot a Grècia, a les famílies més riques, les dones si que tenien cert poder i capacitat de maniobra. Tenen papers claus a les intrigues de palau. Per exemple, la mare d'Alexandre, que va ordenar cremar vives a la altra esposa del pare d'Alexandre i la seva filla (per assegurar-se que Alexandre en fos l'hereu sense disputes). També Roxana, una de les esposes d'Alexandre, assassina a una altra de les esposes quan aquest mor.

A Roma les dones també depenien formalment dels pares i marits, De totes maneres quan el marit moria la dona rebia els seus drets de propietat i gestionava el patrimoni familiar. Era una situació bastant habitual ja que la mortalitat a les campanyes militars era força elevada. Prado Esteban y Rodrigo Mora documenten com de brutal era la vida per molts ciutadans homes durant l'Imperi Romà. Estaven obligats a participar en campanyes militars durant gran part de la seva edat adulta, on, a part de patir la duresa de la disciplina militar, tenien moltes possibilitats de morir, o resultar greument ferits, durant els enfrontaments.

Al llarg de l'Edat Axial, i en les diferents regions, l'estatus i els drets de les dones van variant. Dins de les civilitzacions urbanes però no aconsegueixen ni el dret a vot ni al dret a exercir càrrecs públics. Si més no com a carrera professional. Les úniques dones que aconsegueixen governar son les reines que ho fan per herència familiar i conquesta, com Cleopatra o Zenobia.

Crisis de deute

Durant l'Edat Axial es van continuar les mateixes dinàmiques de poder i inestabilitat que trobem des de les primeres civilitzacions urbanes: concentració de poder a les elits aristocràtiques basades en la usura, i crisis de deute periòdiques cada uns 100 anys.

Moneda per mitigar les crisis de deute

La moneda no és una eina comercial. És una eina de govern. Com hem vist el primer ús del govern per la moneda és militar, per repartir la logística de la guerra entre la població i professionalitzar la guerra. El segon ús de la moneda també és governamental. S'empra per pal·liar les crisis de deute.

Malgrat la diversitat de models de governança estatal que s'utilitzen en aquesta època (democràcies, repúbliques, regnes, imperis, ...) totes tenen en comú que mantenen societats mercantils. Com vam veure al capítol anterior el mercat i l'estat son dues cares de la mateixa moneda, si en trobem un podem esperar trobar l'altre. Les crisis periòdiques que vam veure al capítol anterior continuen produint-se. Un novetat que apareix en aquest període és que alguns governs, quan es produeixen les crisis, les mitiguen repartint monedes entre el poble.

El resultat és el mateix que les amnisties periòdiques de l'època anterior: evitar que la majoria del poble esdevingui esclava de l'aristocràcia. Evitar-ho és desitjable perquè esclavitzar a una població que es creia lliure significa arriscar-se a revoltes. I, fins i tot si no hi ha revoltes, mobilitzar els serfs per ajudar als aristòcrates a la guerra és molt inferior a fer la guerra amb soldats professionals, lliures.

Aquests estats eren, en el fons, màquines de guerra i de redistribució del botí entre la població. A vegades el botí es distribuïa de manera directa, com quan Atenes va distribuir la plata de les mines entre la població, i sovint de maneres més sofisticades: pagant dietes per atendre a les assemblees, ser membres de jurat, etc.

Graeber observa que, fins i tot a Grècia, en les ciutats que no tenien èxit militar, aquestes crisis convertien gran part de la població en serfs i esclaus. També comenta que fins i tot a les grans ciutats com Roma i Atenes està clar que arribessin a abolir completament totes les formes de servitud per deute. Aquest anàlisi és una contribució seva: la narrativa acadèmica majoritària sosté que a Grècia i a Roma la classe deutora es revelava, amb èxit, en totes les ciutats. En canvi sembla que en realitat l'èxit de la rebel·lió depenia de que l'Estat tingués creixement econòmic per dedicar una part de l'excedent a rescatar el poble.

Mecanismes d'alliberament: Revoltes i secessions

A les primeres civilitzacions a la Mesopotàmia la reacció habitual de la població a les crisis de deute era fugir de la ciutat i per unir-se a les tribus nomàdiques, i sovint tornar a saquejar les ciutats.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

A l'Edat Axial trobem patrons diferents. A Grècia el més habitual eren les revoltes. També és curiós que a Grècia no es va arribar a legalitzar l'ús de familiars per al pagament dels interessos. Només el cap de família que havia contret el deute era esclavitzat si aquest no es pagava. A Roma periòdicament es produïen les anomenades "secessions de la pleb", on el poble abandonava el camp i els tallers de la ciutat i acampava les afores, amenaçant defecció en massa.

Aquests rituals de revoltes i amenaces de sessions no van arribar a solucionar el problema. Van aconseguir reformes i concessions que només el van mitigar i posposar les conseqüències.

Tot i que els estats de l'Edat Axial no van arribar a abolir la usura, alguns si que van abolir formalment la servitud per endeutament. Roma ho va fer l'any 326 aC, poc després que es normalitzés la circulació de la moneda. És a dir, quan l'economia de la guerra anava bé es va decidir repartir part del botí entre la població en forma de monedes per evitar una crisi social que hagués convertit la població lliure en serfs i esclaus.

Filosofia i religió

Xoc cultural i confusió moral

A Grècia tenim el privilegi de tenir un registre escrit del que va passar quan va arribar l'economia de mercat. A les altres dues regions es produeix un xoc similar al passar d'economies de deute a economies monetàries.

Segons Graeber el factor detonant de l'efervescència filosòfica de Grècia va ser la confusió moral extrema que es va produir quan, de cop i volta, la noció de deute que abans havia estat lligada a l'honor i a la construcció de teixit social, es converteix un usura, en un afer impersonal, matemàtic, i que s'utilitza per a destruir les relacions socials. És a dir per a fer esclaus, ja que per convertir una persona en mercaderia cal descontextualitzar-la socialment.

Per il·lustrar aquesta situació posa per exemple la República de Plató, escrita al segle IV aC, basant-se en una interpretació de Marc Shell. Segons aquesta interpretació el missatge de Plató és que la moral de la nostra societat que es basa en pagar els deutes es contradictòria i que per crear un món que tingui sentit lògic cal un canvi de paradigma radical. Per emfatitzar aquest punt fa una proposta radical, no per ser presa literalment, sinó per a molestar al lector per tal d'esperonar-lo a buscar alternatives. La proposta de Plató inclou dictadors benevolents (reis filòsofs), l'abolició del matrimoni, la família i la propietat privada, i comités de puresa racial.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Materialisme

Habitualment l'Edat Axial és considerada una època trascendental. Graeber troba més interessant el punt de vista d'autors com Marc Shell i Richard Seaford que la consideren una època materialista. Aquesta perspectiva parteix de l'observació que a les tres regions els debats filosòfics s'inicien amb discussions sobre l'origen de la matèria.

A Grècia en particular a la primera ciutat on va arribar la moneda, a Milet, trobem tres filòsofs, contemporanis amb l'arribada de la moneda, que inicien el debat sobre l'origen de la matèria: Tales, Anaximandre, i Anaximenes.

La connexió és que la quotidianitat de la moneda va exposar a la població amb l'abstracció d'una cosa, una convenció social, que podia ser transformada en qualsevol altra cosa. D'aquí en surten, primer, els debats sobre la natura de la matèria, sobre si existeixen matèries primordials de les quals la resta de matèria en deriven, i a la qual tornen. Després surten debats sobre la natura de les idees, sobre si existeixen per si mateixes o son simples convencions socials, o si com planteja Plató, existeixen en un món a part. I d'aquí la dualitat cos-esperit, la idea revolucionària que son dues coses separades, i que el cos és la presó de l'esperit.

També és una època materialista en el sentit més convencional, en què apareixen filòsofs, a les tres regions, que neguen l'existència de l'esperit, i defensen que la natura humana és purament material. Segon Graeber aquesta postura era habitual. Observa que les religions que van aparèixer en aquesta època tenien molt menys aspectes sobrenaturals que les de temps anteriors. El Budisme és el cas més clar, ja que rebutja la noció d'un ser suprem, el que genera debats sobre si és o no una religió. Un altre exemple és que quan Confuci parla de venerar els ancestres, no està clar que es refereixi a l'existència d'esperits.

Un altre autor que reivindica el materialisme de la Grècia Axial és Michel Onfray. Denuncia la falsificació històrica que s'ha fet des del corrent idealista, que va des de Plató i Aristòtil fins a Kant i Hegel, minimitzant la importància d'altres corrents més materialistes, fins i tot arribant a catalogar com a "pre-socràtics" alguns autors contemporanis o fins i tot posteriors a Sócrates, amb la intenció que els percebem com a superats per la corrent idealista. Onfray reivindica la tradició filosòfica que se centra en el cos i en el gaudir. Interpreta a Cínics com Aristip de Cirene o Diógenes de Sinope, materialistes com Demócrit i hedonistes com Epicur. Rebutja els clixés que s'han fet d'alguns d'aquests personatges, que els presenten com a defensors de totat mena d'excesos, i els mostra com mestres de la moderació. Apunta que van fundar tradicions que van proliferar durant segles, i que, a diferència de la misogínia generalitzada a Grècia, defensaven la igualtat intel·lectual d'homes i dones.

Finalment Graeber considera la importància del materialisme en el sentit habitual: en considerar que l'objectiu de l'existència humana és l'acomulació de riqueses materials. És

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

un pensament que porta a la conclusió que la moralitat i la justícia son simplement eines per a distreure a les masses. Aquesta filosofia materialista és la que es va popularitzar entre els governants de l'època, que van ser extraordinàriament cíncics i brutals.

És en reacció a aquestes dosis extraordinàries de materialisme, cinisme i brutalitat que sorgeixen la majoria de corrents filosòfics. També les grans religions de la història que han perdurat fins avui en dia: Zoroastrisme (o Mazdeisme) , Judaisme, Budisme, Jainisme, Hinduisme, Confucianisme, Taoisme, Cristianisme i Islam.

Malauradament totes aquestes reaccions que sorgeixen en contra del materialisme construeixen narratives complementàries, miralls de la societat materialista. L'avarícia pura és complementària a la generositat pura. El món de les idees és complementari al món material. El bé absolut és complementari al mal absolut. Aquests memes dualistes han colonitzat el nostre pensament fins avui en dia, fins al punt que som incapaces d'imaginar un món de manera holística o integral.

Alliberament: Alfabetització, filosofia i comunitats utòpiques

Per primera vegada a la història durant l'Edat Axial el coneixement de la lectura i l'escriptura esdevenen habituals, si més no entre la població urbana.

Això fa possible per primera vegada a la història l'aparició de moviments populars que son també moviments intel·lectuals: els qui s'oposen a les estructures de poder ho fan en base a alguna teoria sobre la naturalesa de la realitat.

D'entre aquestes corrents van aparèixer filosofies revolucionàries radicals. A la Índia i al Mediterrani va ser un procés evolutiu, en canvi. a la Xina algunes apareixen com a revolucionàries des del principi. Un exemple son els *Nongjia* (en anglès School of the Tillers), un grup d'agricultors anarquistes, i que van influenciar al Taoisme. O el Moïsme, uns urbanites, artesans, racionalistes antimilitaristes que, per tal de desincentivar el conflicte, organitzaven batallons de voluntaris per lluitar contra l'agressor.

Tant Graeber com Onfray expliquen que alguns d'aquests moviments, ja siguin corrents filosòfics grec, sectes jueves, o escoles xineses, van arribar a crear comunitats, lluny dels centres de poder, on vivien sense propietat privada ni esclavitud, algunes de les quals van perviure durant segles.

D'altra banda, les religions més populars van aparèixer també com a moviments radicals. El cristianisme és un cas molt clar. Era un moviment anarco-comunista que s'oposava diametralment a tot el que representava l'Estat Romà. Enfront a la cultura bèlica, materialista i competitiva de l'època, predicava l'amor universal. S'oposava a totes institucions de l'Estat. S'oposava a la guerra i els seus practicants refusaven allistar-se a l'exèrcit. S'oposava a la llei i la justícia, que era percebuda com un instrument per a validar

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

el poder. S'oposava a la propietat i al comerç, i s'organitzava en comunitats amb propietat col·lectiva. S'oposava a la jerarquia, la misogínia, i al patriarcat. S'organitzaven en assemblees on les dones eren considerades com iguals.

Un altre cas interessant és l'Islam. Apareix 600 anys més tard i també el podem considerar radical per a l'època. Tot i no proposa un canvi de paradigma, és més aviat reformista. Proposa la separació de l'estat i el mercat. L'esclavitud és mal vista, i la limita, però no la prohibeix completament. Considera que les dones son persones, i no objectes, i els hi atribueix el 50% del valor dels homes.

L'imperi contraataca

lògica mercantil aplicada a la governança

Malgrat l'efervescència inicial de models de governança, alguns més democràtics que d'altres, a les tres regions van acabar governades per imperis.

La introducció de la moneda va canviar completament la dinàmica del mercat. Va fer que aquest es tornés molt més impersonal. Per primera vegada a la història va ser possible tractar els veïns com si fossin estrangers. Que les transaccions comercials fossin un afer purament "racional" (la paraula racional ve de ració, proporció, quant de X correspon a Y). Per primera vegada va ser possible que els intercanvis entre veïnes es poguessin fer considerant només el guany personal, sense tenir en compte els efectes relacionals.

Per primera vegada apareixen corrents de pensament que parlen d'interès propi, de benefici, d'avantatge. Corrents de pensament que apliquen la lògica del mercat a la resta de les esferes de la vida humana, com si quan les persones es relacionen amb les altres, en realitat el que busqués fos aquest benefici. Aquesta simplificació va permetre pensar que es podien utilitzar les mateixes eines de càlcul emprades per calcular el moviment dels cossos celestes per a predir el comportament de les persones.

La lògica del mercat es va estendre a l'exèrcit. Les campanyes militars es van veure com si fossin afers purament comercials: càlculs de cost i benefici. I per extensió, es va veure l'objectiu del govern era el mateix: conquerir per aconseguir el màxim de benefici al mínim de cost. Els conceptes d'honor, glòria i lleialtat que fins llavors havien definit l'aristocràcia van desaparèixer, van ser vistos com a debilitats a ser explotades en benefici propi. El mateix va succeir amb la devoció als Deu.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Graeber observa que, a diferència d'èpoques posteriors, a ningú se li va ocòrrer, durant aquesta època on la violència era tan present, que la cerca del benefici propi es pogués arribar a fer de manera pacífica.

Tant a la Índia com a la Xina van aparèixer manuals de governança, en un estil similar al que molt més tard apareixeria a Europa com el Príncep de Maquiavel. En aquests manuals s'aconsellava obertament al reis i emperadors a fer veure, de cara al poble, que l'objectiu del govern és proporcionar moralitat, llei i justícia per tothom, i mentrestant, secretament, perseguir una agenda d'enriquiment personal. Un manual xinès explicava que "el poble pot ser fàcilment manipulat perquè cada u persegueix el seu benefici propi i per tant les seves accions són tant predictibles com l'aigua que baixa muntanya avall". El mateix manual advertia que la prosperitat del poble dificulta mobilitzar-lo per la guerra, i aconsellava, com antídote, aplicar secretament un règim de terror.

Simultàniament trobem la necessitat de creixement econòmic per poder donar subsidis al poble per pagar els seus deutes, que amb l'interès compost, creixen exponencialment. El creixement econòmic s'obté amb expansionisme militar.

Aquesta combinació de cinisme desmesurat i creixement econòmic va tenir èxit i va portar a la construcció de grans imperis que van unificar cada una de les tres regions.

Crisis de creixement, austeritat i col·lapse

El mecanisme d'explotació no era conscient. Simplement un conjunt de memes simbiòtics que havien evolucionat en una cultura que treballava en benefici dels rics i que deixava els pobres al llindar de la precarietat de manera que estaven motivats per treballar i fer de soldats. Aquesta manca de consciència va impedir reaccionar de manera constructiva quan es va produir una crisi de creixement.

Quan l'imperi Romà va assolir el màxim de la seva capacitat logística militar va deixar de créixer. L'economia imperial estava basada en el creixement i es va produir una crisi. Sense creixement militar es van reduir els fluxes de metalls preciosos i esclaus barats que eren la base l'Estat del Benestar.

És interessant recalcar que la caiguda del complex militarista-encunyador-esclavista no es produeix per la manca de recursos per sostenir un estat del benestar. La tecnologia ha anat millorant amb el temps i cada vegada hi ha més productivitat agrícola, per tant hi ha abundància per satisfer les necessitats de la població. El factor determinant és la inconsciència de les classes dirigents que les fa incapaços d'assumir una "política decreixentista" en els seus luxosos estils de vida i en el seu lloc imposen "polítiques d'austeritat" a la població ja empobrida.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Si les elits haguessin estat conscients que l'estabilitat del seu poder es sostenia en l'Estat del Benestar haguessin pogut considerar altres mesures redistributives. Però els memes son inconscients, simplement havien evolucionat durant segles en aquest context d'equilibri inestable en un ecosistema expansionista. En el moment que l'ecosistema canvia els memes s'extingeixen si no evolucionen prou ràpid. En aquest cas les elits van intentar mantenir el seu creixement econòmic. Sense els subsidis de la distribució del botí el poble ràpidament es va arruïnar i va convertir en serfs de l'aristocràcia. El poble lliure Romà estava obligat a fer un llarg servei militar per mantenir l'imperi. Al quedar-se sense poble lliure l'Estat va incrementar l'ús de mercenaris, i per poder-los pagar va incrementar els impostos a la població. Això va crear un cicle viciós en què els ciutadans es van empobrir i van perdre les seves llibertats més ràpidament.

Com hem vist abans un estat organitzat en una elit aristocràtica ociosa mantinguda per serfs i esclaus és un patró militarment dèbil. Quan l'Imperi Romà va adoptar aquesta forma va col·lapsar ràpidament, per les invasions Germàniques i d'altres pobles "bàrbars".

Falacia de l'Estat de Dret i falsificació de l'origen medieval del feudalisme

És interessant reflexionar sobre el fet que el que va passar a l'imperi Romà era, tècnicament, il·legal, ja que la servitud per endeutament havia estat abolida segles abans. És un patró que es repeteix al llarg de la història: les lleis a favor del poble s'ignoren si perjudiquen a les elits. Per posar un exemple actual i proper, la Constitució Espanyola garanteix el dret a l'habitatge. S'ha vist clar però, especialment des de la crisi immobiliària del 2007 i el consegüent increment de desnonaments, que la constitució es paper mullat quan es tracta de defensar al poble. Això ens hauria d'ajudar a reconsiderar els esforços que dediquem col·lectivament a canviar les lleis, i calibrar-los consegüentment, dedicant més esforços a mecanismes més productius.

També és interessant recalcar una altra falsetat històrica. La narrativa habitual és que l'edat mitjana va portar als règims feudals a Europa. Això no és cert, el feudalisme es implementa durant els darrers segles de l'Imperi Romà.

Mecanisme d'opressió: l'Estat del Benestar

És habitual pensar en l'Estat del Benestar com una gran fita històrica aconseguida amb grans esforços col·lectius, sovint amb forma de revoltes, i amb vessaments de sang. Això és cert des dels primers exemples grecs i romans, on es van aconseguir amb revoltes o amenaces de defecció.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Tot i així és més útil pensar en l'Estat del Benestar com un mecanisme d'opressió. Una trampa. De l'època romana ens ha arribat l'expressió "pa i circ" que transmet molt gràficament la situació: les elits donaven les engrunes al poble perquè tingués la panxa plena i estiguessin entretinguts. D'aquesta manera van aconseguir que el poble tolerés que les elits monopolitzessin el poder. En el moment que no els hi va convenir, però, les elits van deixar de proveïr "pa i circ" i el poble es va convertir en esclau, sense poder fer res, perquè havia renunciat al poder.

De fer però, la situació era molt més greu. El suposat estat del benestar no era per a tothom. Una gran part de la població era esclava. I de la que era formalment lliure, la majoria, les dones, no tenien drets de participació. És a dir, que el discurs de la ciutadania lliure servia per a fer a una part de la població participa de l'explotació de la majoria. En David Graeber fa aquesta reflexió:

La majoria de les històries escandaloses que van fer explotar les revoltes contra la servitud per endeutament es centraven en casos dramàtics d'abús físic o sexual. Evidentment, tant bon punt la servitud per deute va ser abolida i la feina domèstica va passar a ser proveïda per esclaus, els mateixos abusos van passar a ser considerats normals i acceptables.

Avui en dia vivim una situació similar on una minoria de la població global, potser menys d'un 10%, gaudim dels privilegis d'un estat del benestar i una economia de consum, que considerem una gran fita històrica. Tanmateix els productes que consumim estan fabricats per esclaus a les mines i a les fàbriques, en llocs més o menys remots. També hem renunciat al poder i no hi ha cap motiu per pensar que les llibertats i privilegis que gaudim no es retiraran quan ja no convinguin, com sembla que està passant des dels anys 80 del segle XX.

Mecanismes d'opressió: Cooptació de les religions

A les tres regions la política de creixement econòmic va dur a imperis que van unificar tota la regió. Quan aquests imperis van arribar als límits de creixement per expansió militar van ser incapaços de mantenir els subsidis al poble, i aquest va anar perdent les llibertats i caient al servei de l'aristocràcia.

En aquest moment els tres imperis van optar per adoptar com a religió oficial una de les religions rebels revolucionàries. Roma va optar pel Cristianisme, Xina pel Confusionisme i Índia pel Budisme.

Adoptar aquestes religions va tenir diferents implicacions. D'una banda van adoptar les variants menys radicals i les van adulterar per fer-les encara més suaus. D'aquesta manera, van reduir la popularitat de les versions més radicals.

Edat Axial: Moneda, filosofia i religió

Per al poble va ser un alleugeriment poder-se refugiar en móns imaginaris quan la vida en aquest món era difícil de suportar. Els moviments revolucionaris de l'època tenien tots la mateixa fi: la masàcre. Les versions més suaus que demanaven caritat als rics i resignació al poble eren alternatives molt atractives.

Finalment, van tenir un impacte notable, van aconseguir una reducció de la violència, fins i tot a la caiguda dels imperis. I van aconseguir en molts llocs l'abolició de l'esclavitud.

En la propera sessió ...

Veurem com les Edats Mijanes, enlloc de ser l'època de la foscor com normalment es presenten, van ser una època on es va abolir l'esclavitud, la violència va disminuir notablement, i a molts llocs van aparèixer pobles lliures, governats assambleariament.

Referències

Principals

David Graeber - "[En deuda: Una historia alternativa de la economía](#)"

- Sobre monedes socials i economies humanes: Capítol 6 "jocs amb sexe i mort", refereix a Rospabé per l'explicació que les persones no son mai equivalents a objectes, ni a altres persones.
- Sobre l'Edat Axial - Capítol 7 "Honor i degredació" i capítol 9 "Edat Axial"

Ampliació

Maria del Prado Esteban i Felix Rodrigo Mora

[Feminicidio o auto-construcción de la mujer](#) - Sobre l'Imperi Romà i els rols que hi tenien homes i dones. També sobre la naturalesa revolucionària del cristianisme de l'antiguitat.

Michel Onfay

[Les savieses de l'antiguitat](#) - primer volum de la sèrie [Contra-història de la Filosofia](#).
Edicions 1984, any 2008.

Reza Aslan

Sobre el cristianisme com a moviment radical revolucionari

[Video - Reza Aslan presentació del llibre "Zealot"](#) a la llibreria "Politics and Prose" (en anglès)

Sobre les dones

Article "[the trouble with woman?](#)" a historicity.org - sobre la situació de la dona a Grècia.